

INDHOLD

Indledning	4
Truslen fra Barbariet	6
Danmark og kampen mod de nordafrikanske sørøvere	
Kulturmøder og indvandring til en marginal verdensstad.	14
Mennesker strømmer til København	
Forførende farlige forbindelser	22
Om seksualitet og moral	
Furier og føjelige fruer	28
Nye kvinderoller og -idealer	
Carl von Linné og menneskeaben	34
Naturen sættes i system	
En moderne naturforsker i Det Lykkelige Arabien	36
Om videnskabelig nysgerrighed og store opdagelser	
Guds vredes riis	44
Pest og statsmagt	
Magtens iscenesættelse	50
Den enevældige danske kongemagt	
Trykkefrækheden	56
Eksperimenter med ytringsfrihed	
Teselskabet	62
Handel binder verden sammen	
Det teknologiske kapløb	70
Den hemmelige kanonfabrik	
Store ambitioner på fallittens rand	
Industrispionage med kongelig tilladelse	
Verdenskort	78

Kilder, opgaver og undervisningsforløb:
www.farligeforbindelser.skoletjenesten.dk

KULTURMØDER OG INDVANDRING TIL EN MARGINAL VERDENSSTAD

– MENNESKER STRØMMER TIL KØBENHAVN

København oplevede en markant indvandring i løbet af 1700-tallet. Mennesker fra mange forskellige lande bosatte sig i byen og var med til at påvirke den politiske, økonomiske og kulturelle udvikling frem mod det Danmark, vi kender i dag.

●●● I løbet af 1700-tallet blev København en verdensstad i miniformat. Som magtcentrum og sæde for den enevældige kongemagt fungerede byen som en magnet for de fleste samfundslag. Her var karrieremuligheder, velstand, embeder og opgaver for enhver. Byens befolkning voksede fra ca. 65.000 ved århundredets begyndelse til godt 100.000 ved periodens slutning. I en tid, hvor dødeligheden i byerne var større end fødselstallet – hvilket også gjaldt for København – var væksten i befolkningen især baseret på en fortsat indvandring gennem hele perioden.

En del immigranter kom fra andre dele af riget, der på dette tidspunkt omfattede Norge, Island og dele af det nuværende Nordtyskland foruden Grønland og det nuværende Danmark. Desuden havde man en række forter og mindre kolonier i Vestindien og Indien samt i det nuværende Ghana, hvor forterne dannede brohoved for den danske slavehandel. Men også fra andre dele af verden søgte mennesker til København som indkaldte eksperter, hoffolk, skuespillere, entreprenante lykkeriddere eller mennesker på flugt fra forfølgelse eller fattigdom. Indvandrerne satte deres præg på byen og var med til at forme københavnernes og danskernes identitet og selvopfattelse.

Mobilitet og opbrud i tidligt moderne tid

I den internationale forskning omtales tiden ca. 1500-1800 som den tidligt moderne tid, en epokebetegnelse, der er indført for at understrege nogle langsigtede, generelle tendenser, der præger denne periode (især ud fra et europæisk perspektiv – Danmark halter lidt bagefter!). Tiden er karakteriseret ved en nysgerrig og globaliserende tendens: Opdagelsesrejser udvider forståelsen af verden og forbindelserne mellem de forskellige verdensdele, kolonier grundlægges, politiske og økonomiske systemer med betydning på tværs af landegrænserne etableres, og religionens monopol på fortolkning nedbrydes

Indvandringen aflæst i tildeling af borgerskabsbreve

Fra 1699 blev oprindelsessted angivet i borgerskabsprotokollerne, der opbevares på Københavns Stadsarkiv. Borgerskabsbreve skulle erhverves af enhver, der ville slå sig ned i byen med egen virksomhed.

1706-25 løstes 3887 nye borgerskaber. Heraf var kun ca. 20 % indfødte københavnere. En stor del af de øvrige borgere kom fra andre dele af det daværende kongerige: Sjælland, Jylland, Slesvig-Holsten, Norge og også det tidligere danske område Skåne.

I perioden 1699-1705 udgjorde de fra udlandet indvandrede borgere 14 %. Disse kom fortrinsvis fra Tyskland, men også fra Holland, Frankrig, England og Skotland. Hele 19 % af de udenlandske tilflyttere kom fra det nu svenske Skåne, der i de år hærgedes af den danske konges forsøg på at generobre området.

For tiden 1756-65 er 15,6 % af de, der tegner borgerskab, indvandrere fra udlandet, men inklusive indvandringen af tysktalende fra Holsten bliver tallet ca. 26 %. Indfødte københavnere tegner sig for 25 %, mens resten kommer fra det øvrige rige inklusive Norge og Skåne.

Til sammenligning var indvandrernes andel af den samlede befolkning i Københavns Kommune i 2009 16 % (ifølge kommunens egen statistik. Indvandrere dækker over personer med forældre født i udlandet. Med efterkommere er tallet 21,2 %. Se: www.kk.dk).

• Erik Paulsen 1788: Inder-
 • havnen, set fra Nordre
 • Toldbod. Til venstre og
 • midt for orlogsskibe. Til
 • højre et logiskib samt
 • Vestindisk pakhhus. Om
 • ankomsten til byen med
 • skib fortæller nordman-
 • den Peter Kold i 1738:
 • „De første Ord, vi paa
 • Toldboden hørte, vare
 • disse: Woher kommen
 • Sie? Was bedienen Sie?
 • Denne tyske Modtagelse
 • gjorde en anden Gang en
 • fransk Officer, som satte
 • over med mig fra Helsing-
 • borg til Helsingør, saa for-
 • undret, at han sagde til
 • mig: Hjærtens Herre, til
 • hvad for et Land ere vi nu
 • komne?“
 • Foto: Københavns
 • Museum.

Stik af Schule fra Kongens Have 1787. Nederst i venstre hjørne ses en sort tjenestepige og en dreng, der holder en paraply. De slaver, der kom til byen med deres herskab efter afskaffelsen af slavehandlen i 1792, var genstand for særlige overvejelser. Det var nemlig ikke længere tilladt at holde slaver andre steder i det danske rige end på De vestindiske øer, med mindre slaveriet var idømt som straf, men det var på den anden side heller ikke muligt at afskaffe ejernes ret til deres ejendom, blot fordi de rejste til hovedstaden. Foto: Københavns Museum.

først af reformationen, siden af oplysningens idéer. Alle disse fænomener slår også igennem på lokalt plan, og især administrative centre og handelscentre påvirkes. Samtidig er byerne fortsat præget af epidemier og overdødelighed – et fænomen, forskere i befolkningsudvikling har døbt „the urban graveyard effect“.

En ret stor mobilitet og indvandring især til de større byer er et af resultaterne af denne udvikling, hvilket også kommer til at gælde København, der som centrum for den enevældige kongemagt udvikler sig til rigets største by både i demografisk og økonomisk henseende. Det eksisterende kildemateriale giver ikke mulighed for en nøjagtig opgørelse af den københavnske indvandrings størrelse, men indvandringen kan bl.a. aflæses gennem de bevarede borgerskabsprotokoller, som kan ses i faktaboksen.

Det magnetiske København

Det var dog kun et mindretal af byens indbyggere, der tog borgerskab. Under enevælden var en stor del af byens indbyggere tilknyttet flåden og hæren (København var en af de

mest gennemmilitariserede byer i Europa på denne tid), mens andre var beskæftiget ved hoffet. Også universitetet var en vigtig arbejdsplads, og byen husede dengang som nu en mængde studerende. Endelig var en stor del af indbyggerne kvinder, børn, sven- de, daglejere og gadehandlende, der som udgangspunkt ikke kunne tage borger- skab.

Der findes ingen beregninger af den samlede indvandring, men estimater, der går på, at mellem 20 og 30 % af byens befolkning var tysktalende, giver en idé om størrelsesordenen. Indvandringen fra Det Tyske Rige og fra den tysktalende del af Det Danske Rige fortsatte op gennem 1700-tallet. Indflydelsesrige ministre under Frederik 5. og Christian 7. som A.G. Moltke, J.H.E. Bernstorff og J.L. Holstein var indvandrere fra Hannover og Mecklenburg, og deres positioner skulle i anden del af århundredet blive katalysator for en voksende dansk selvbevidsthed.

Internationale relationer

Når man kigger nærmere på den kulturelt sammensatte befolkning i 1700-tallets Køben- havn, må man gøre sig klart, at vi har at gøre med en epoke før etableringen af en klar nationalstatsstruktur og national ideologi. På afgørende måder var datidens og nutidens migration forskellig. Havde man midler og kontakter, var det forholdsvist uproblematisk at emigrere. Inden for mange professioner var det en del af uddannelsen at tage på dan- nelsesrejse eller „at gå på valsen“ og derved drage erfaringer fra andre dele af Europa. Andre knyttede forbindelser ved at tage tjeneste som hvervede soldater i andre lande.

Indvandringen var i det store hele at betragte som et positivt kulturmøde, der var med til at gøre København til verdensstad – om end i miniature

København, set fra Vesterbro i 1745 og 1750. Stikkene giver indtryk af den militarise- rede, velbevogtede by gemt bag sine volde med de fire byporte og havnen som de eneste veje ud og ind af byen. Herigennem måtte enhver indvandrende pas- sere og fremvise rejse- hjemmel og dokumen- tation. Samtidig ses også den enevældige kongemagts betydning for byen med Christians- borg som det mest massive symbol herfor. Stikket fra 1750 viser desuden, hvordan byen trods alt i det små voksede ud af sine ram- mer. Både på Vesterbro og Nørrebro fandtes en lille, men voksende be- byggelse langs indfalds- vejene.

Foto: Københavns Museum.

16. december 1748.

Raadstue-Pl.

(Rescr. til Khavns Magistrat 13 Dec. *)

Under samme Dato er ogsaa til Stiftamtmandene i Danmark afgaaet et Rescr. aflige Indhold med denne Placats 1, 3, 4, 5, 6, og 7 §. Og skal (efter Rescr. 21 Febr. 1749 Stiftamtmandene i Danmark) enhver i Kjøbstederne uden for Khavn boesat Jøde hver Paaske og Michelsdag til Magistraten og hvor ingen Magistrat er, til Byefogden levere Fortegnelse paa de hos ham værende Jøder, med Forklaring om deres Fødested og hvor længe de have været i Byen. Ligeledes naar saadan Jøde sender sin Tiener til noget andet Sted i eller uden Provindsen, skal han lade ham forsyne med Øvrighedens Pas, hvor han boer, til samme Sted og tilbage igjen; men reiser han selv til et andet Sted i de Kgl. Provindser, skal han medtage sit Borgerskabs-Brev. (...)

Læs hele kilden på

www.farligeforbindelser.skoletjenesten.dk

Desuden var en form for opbrudsmentalitet fundamental for den urbane tilværelse overalt, ligesom byernes sociale og erhvervmæssige struktur var genkendelig på tværs af kontinentet. Laug- og handels-societeter fandtes alle steder, og blandt mange af dem herskede en fællesskabsideologi, der gjorde det relativt uproblematisk for eksempelvis en tysk eller engelsk købmand eller håndværker at bosætte sig og etablere netværk i den danske hovedstad. Professoren Andres Schytte skrev herom i 1750'erne: „Ved fædrelandet forstår vi ikke den stat, hvori vore fædre har levet, heller ikke det land, hvori vi er født og opdraget, men det, hvori vi anses for borgere.“

En flersproget by

Den store indvandring af tysktalende betød, at man i de fleste københavnske håndværkslaug (en slags forgængere for nutidens brancheforeninger) talte tysk eller en blanding af dansk og tysk. På museet kan man blandt andet se en række laugsgenstande med tysk tekst. Langt hovedparten af københavnernes har forstået og talt plattysk i et eller andet omfang – om ikke andet, så

fordi de fleste af de soldater, der bevogtede indgangene til byen, var tysktalende. En rejssende fortæller i 1742, at man i de fornemmeste huse kun taler tysk og slet ikke dansk. Borgerne har tyske barnepiger, for at børnene kan lære at tale tysk fra barnsben, og det er kun bønderne, der ikke kan andet end dansk.

For de, som ville gøre karriere ved hoffet, var kendskab til fransk af stor betydning. I det hele taget var den sociale lagdeling af langt større vigtighed end den sproglige/nationale. Enevældens samfund var et rangsamfund, hvor formue og netværk havde mindst lige så stor vægt som uddannelse og evne, når man ville gøre karriere. Dannede personer som schweizeren Reverdil og den franske danse- og fægtemester Pierre Laurent færdedes ubesværet ved hoffet. Det var en del af det enevældige styres politik at fremme landets udvikling og velstand ved at indbyde fremmede eksperter, hvoraf en stor del knyttedes til hovedstaden. Disse blev ikke blot budt velkommen, men fik som nutidens fodboldspillere skattefordele og andre privilegier, der skulle motivere dem til at slå sig ned permanent.

De tyske digtere Klopstock og Gerstenberg og professor ved Sorø Akademi Johan Elias Schlegel var således med til at inspirere og fremelske en dansksproget litteratur, som Johannes Ewald af eftertiden fremhæves som den stærkeste eksponent for, ligesom en indbudt fransk teatertrup ved Hofteatret var både en konkurrent og inspiration for Den Danske Skueplads' udvikling. Endelig spillede indvandrede eksperter en væsentlig rolle for udviklingen af den tidligste industri.

Læs mere om Ewald i „Trykkefrækheden“ side 56 og om industri i „Det teknologiske kapløb“ side 70

Jøder i København 1711-1801

1711: 84 registrerede personer

1726: ca. 350 personer

1766: 600-650 personer

1787: ca. 1200 personer ud af en befolkning på ca. 90.000

1801: ca. 2000 personer ud af en befolkning på 101.000

Tallene stammer fra forskellige monografier om jøderne i København og er som regel beregninger ud fra en gennemsnitlig familiestørrelse på 5 individer pr. husstand. Desuden ved vi fra andre kilder, at en del illegale jøder uden kongeligt lejdebrev befandt sig i byen til forskellige tider (i 1780'erne rapporterer byens politimester ved to lejligheder om udvisning af 2-300 jøder uden opholdstilladelse i løbet af et år). Der har således med stor sandsynlighed været flere jøder i byen, end det fremgår af de officielle optællinger.

Denne træskulptur findes på Københavns Museum og forestiller en såkaldt piskebåndsmand. Jøderne havde nemlig monopol på handel med brugt tøj og bånd til at sætte parykkernes hårpiske med. Netop denne jøde var kendt under navnet Obligirt og findes i flere genfund fra tiden. Piskebåndsmanderne holdt særligt til i Læderstræde, hvor synagogen lå indtil 1795, samt på Højbro Plads og Gammel Strand.
Foto: Københavns Museum.

Religionens grænser

En af de indvandringsgrupper, der lettest lader sig identificere i kildematerialet, er jøderne, fordi de på grund af deres anderledes tro var særlig genstand for myndighedernes bevågenhed. Af ideologiske grunde var man tilbageholdende med at tillade medlemmer af andre trossamfund at bosætte sig. Beskyttelsen af den sande tro var en del af den enevældige regerings ansvar, og ifølge Christian 5.s Danske Lov var kongen personligt forpligtet til at værne undersåtterne mod vranglære. Alligevel tillod man fra 1680'erne enkelte jøder og reformerte (calvinister) at nedsætte sig i byen.

Fra 1726 var kravene for jødernes opholdstilladelse, at man ejede 1000 rigsdaler eller kunne garantere at grundlægge en fabrikation eller opføre et fleretagers hus „Byen til Zirat“ (til forskønnelse af byen), som det hedder i en forordning. Fra forskellige skattelister, mandtal og folketællinger kan antallet af jøder i byen op gennem 1700-tallet opgøres, som det kan ses i faktaboksen.

Mens sammenstødene mellem dansk- og tysktalende generelt var ret få indtil århundredets slutning, var jødernes voksende tilstedeværelse en torn i øjet på nogle københavnere. Der er i århundredets løb en række eksempler på sammenstød og forfølgelse af jøderne. Korporlige overfald og mistanke om ildspåsættelse førte i 1730 til et forslag om at oprette en jødisk ghetto i Teglgaardstræde, sådan som det kendtes fra andre byer i Europa. Formålet var både at beskytte jøderne og kontrollere deres færden. Forslaget blev imidlertid afvist af myndighederne.

15. maj 1747

**Confirmation paa de Reformeredes
Privilegier,
saavel for dem, som allerede have nedsat sig i
Kongens Riger og Lande, som dem,
hvilke agte sig derind at begive (*).**

[Cancell]. p. 159.

(*) See Rescr. 27 Dec. 1748. 4 § Cfr. Rescr. 18 Jan. 1788.

1.)

De skal, ligesom andre Kgl. Arve-Undersaatter, være Kongen, som deres rette Arve-Konge og Herre, huldte og troe, etc.

2.)

Alle Reformerede, som i Kongens Riger og Lande ere boesatte eller sig herefter nedsætte, af hvad Stand og Vilkaar de end ere, Geistlige eller Verdslige, skal for det Steds Magistrat, hvor de sig opholde, aflægge Troeskabs-Eed saavel mundtlig, som skriftlig: men de, som boe i Khavn, og ei ere under Byens Jurisdiction, skal skrive Troeskabs-Eeden paa den Maade, som dem forelægges, hvilken i Cancelliet indleveres; Og maa ingen Reformeert sig her nedsætte, eller sig noget Kiøbmandskab, Haandværk og deslige foretage, før han saaledes har aflagt Troeskabs-Eed.

3.)

De skal i alle verdslige Sager aldeles være undergivne og rette sig efter Kongens Lov, Frr. og Befalinger, og deri bevise Stiftbefalingsmændene og alle andre, som noget paa Kongens Vegne over dem kan have at byde, al tilbørlig Lydighed, saavidt det ikke strider mod disse Privilegier. (...)

Læs hele kilden på

www.farligeforbindelser.skoletjenesten.dk

Selvom jøderne således måtte slå sig ned overalt i byen, var de stadig omgivet af en række særregler, der har fået historikerne til at tale om en skjult ghettoisering. Jøderne havde egne bedehuse, egne skoler, eget politi, der dog refererede til byens politimester, og egen fattighjælp. Desuden måtte de kun udøve bestemte erhverv, der bl.a. omfattede tobaksproduktion og handel med brugte klæder og piskebånd. Som jøde skulle man tillige være i besiddelse af et kongeligt lejdebrev både for at opholde sig i en af rigets byer og for at rejse inden for rigets grænser.

Den skjulte ghetto blev ikke kun opretholdt af det omgivende samfunds udstødelse af jøderne. Også rabbinerne og flere af de ældre jøder så opretholdelsen af grænserne mellem den jødiske befolkning og de andre københavnere som en forudsætning for trossamfundets overlevelse. De fastholdt jiddisch som skrive- og talesprog, klædte sig efter gamle regler, barberede sig ikke og holdt fast ved ceremonier og traditioner. Da en række yngre jøder i 1780'erne begyndte at bære kortere parykker efter tidens mode og desuden barberede skægget af, gav det anledning til heftige sammenstød i synagogen, der dengang lå i Læderstræde. De ældste ønskede ligefrem at nægte de unge optagelse i velsignelsen. „Parykkrigen“, som episoden kaldes, blev latterliggjort af kristne skribenter, men var i virkeligheden en del af en større strid mellem traditionalisterne og de såkaldte reformjøder, der ønskede tilpasning og uddannelses- og karrieremuligheder. I sidste ende havde den at gøre med oplysningens tanker om adskillelse af religion og fornuft, der slog igennem blandt både jøder og kristne og banede vejen for en ligestilling af borgere på tværs af religionsforskelle, som for jødernes vedkommende blev gennemført ved lov i 1814.

Indfødsretsloven – på vej mod en nationalstat?

Som fremlagt ovenfor gav indvandringen i almindelighed anledning til få konflikter, og sociale skel spillede generelt en større rolle end nationale/sproglige. Når sammenstød alligevel opstod, skyldtes de i hovedreglen interessekonflikter. Præsten ved Helligåndskirken klager således i 1780 over, at de mange jøder og reformerte, der bor i sognet, og de sognebørn, der tilhører den tyske menighed, skader kirkens økonomi, fordi de ikke svarer de afgifter, som var en del af præsternes løn. Udgangen på sagen blev, at jødiske

familier i sognet fremover skulle betale en fast årlig afgift på 2 rigsdaler pr. år. I andre tilfælde klager de forskellige laug over, hvad de mener, er urimelig konkurrence fra nyanlagte manufakturer, der kan sælge deres varer på særlige gunstige vilkår som en del af regeringens politik for at fremme en øget industrialisering.

Af størst betydning bliver imidlertid den voksende utilfredshed blandt danskfødte borgere over det, de ser som favorisering af tysktalende og udlændinge ved besættelsen af embeder i staten. Hvor man omkring århundredets midte kan finde mange eksempler på, at både tyske og danske skribenter stiller sig på linje med en officiel politik, der fremhæver rigets multikulturelle fundament, vokser modstanden mod de tysktalende og fravalget af kongens danske undersåtter til de vigtigste embeder i forvaltningen i den følgende periode. Modstanden kulminerer efter livlægen Johan Friedrich Struensees magtovertagelse og fald i 1770-72.

Som led i konsolideringen af det nye styre med Ove Høegh Guldberg i spidsen gives Indfødsretsloven i 1776, *„hvorefter Adgang til Embeder i Hans Majestæts Riger og Lande forbeholdes alene de indfødte Undersaatte, og dem, som derved lige agtes“*. Selvom loven gjorde en række undtagelser, og selvom den af gode grunde ikke kunne udelukke f.eks. de tysktalende holstenere fra embeder, var loven alligevel et første skridt på vejen mod den stærkere forbindelse mellem land, sprog og etnicitet, der blev nationalismens og nationalstatens grundpiller. Som national manifestation er loven enestående i 1700-tallets Europa, og blandt hovedparten af de, der ytrede sig i offentligheden, blev loven modtaget med begejstring. En lang række digte på både dansk og tysk blev trykt og udgivet i anledning af loven, og både officielle og private festligheder prægede rigets byer i de følgende dage. Skribenten og godsejeren Tyge Rothe advarede omvendt mod hysteri: *„Vee os, om det saa skede, at Uhyret, National-Stoltheden skulde faae Magt med os“*. Han mente ikke, at landet kunne undvære de fremmede.

Jakob Ingemann Parby,
Københavns Museum

15. januar 1776.

Indføds-Retten, hvorefter Adgang til Embeder i Hans Majestæts Riger og Lande forbeholdes alene de indfødte Undersaatte, og dem, som derved lige agtes (1).

Publiceret den 29 Jan. 1776. Cancel. p.1.

Vi Christian den Syvende, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsteen, Stormarn og Dytmersken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst, etc. etc.

Gjøre alle vitterligt:

At det har længe været Vor Bestutning, ved en Grund-Lov under visse og fornødne udtrykkelige Indskrænkninger at fastsætte, at alle Embeder i Vore Stater, Hof-, Geistlige, Militaire og Civile, af stor eller liden Betydning, ei kunne eller skulle gives til andre end indfødte Landets Børn, og dem, som dermed lige kan agtes; Billigheden selv vil, at Landets Børn skal nyde Landets Brød, og Fordelene i Staten falde i dens Borgeres Lod.

Alle Tidens Erfaring har og lært, at i et Land, hvor Ungdommens Opdragelse besørges, mangler aldrig delige Folk, naar Regenten søger dem. Ogsaa kan Vi med Fornøielse kalde for Tankerne Vores Fædrelands Historie, fordi den kan af alle Stænder fremvise Mænd, som have tient, æret og reddet Landet, og med den ædlest Beslutning til deres udødelige Berømmelse opofret sig for Kongerne, Vore Forfædre, til at herliggjøre eller handthæve deres Regimente. Derfor have og Kongerne ømmeligen elsket deres Folk, og igjen haft paa dets tilidsfulde Kierlighed de stærkeste Prøver, altid tilrede, naar de have været meest fornødne og Tiderne høist farlige.

Alle disse Betragtninger have født og vedligeholdt hos Os det Forsæt, ved en høitidelig og uforanderlig Anordning at forsikke Landets Børn Landets Embeder. (...)

Læs hele kilden på

www.farligeforbindelser.skoletjenesten.dk

Danmark før nationalstaten er fyldt med farlige forbindelser med den store verden. Med udgangspunkt i temaer som kulturmøder, seksualmoral, ytringsfrihed, magt og pest sætter denne undervisningsantologi fokus på, hvordan 1700-tallet umiddelbart virker fremmed for nutiden, men alligevel giver os muligheden for at spejle os i problemstillinger og dilemmaer, som ikke er så fjerne, som man skulle tro.

Antologien rummer artikler fra Orlogsmuseet, Københavns Museum, Nationalmuseet, Statens Museum for Kunst, Statens Naturhistoriske Museum, Medicinsk Museion, Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot, Bakkehusmuseet, Handels- og Søfartsmuseet, Industrimuseet Frederiks Værk, Brede Værk og Danmarks Tekniske Museum.

Artiklerne er baseret på museernes samlinger af værker, genstande og historier. Museernes anderledes kildemateriale kan med fordel inddrages i undervisningen som et supplement til grundbogsstoffet. Ud over kildematerialet, som indgår i artiklerne, findes ekstra kildemateriale på www.farligeforbindelser.skoletjenesten.dk

Målgruppen for antologien er gymnasiet og HF, men artiklerne kan også anvendes i folkeskolens ældste klasser.

Til antologien hører et website med kildemateriale, forslag til undervisningsforløb og opgaver samt en oversigt over museernes undervisningstilbud. Besøg websitet på:

www.farligeforbindelser.skoletjenesten.dk

**GOLDEN
DAYS**

BIKUBENFONDEN

